

A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság
18. tudományos konferenciája

ZENEKRITIKA
ÉS
ZENEI ISMERETTERJESZTÉS

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Zenetudományi Intézet
Bartók terem
Budapest, I. Táncsics M. u. 7.

Programfüzet

Budapest, 2021

A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság
18. tudományos konferenciája

Szakmai támogató:

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
**Zenetudományi
Intézet**

Támogatók:

Nemzeti Kulturális Alap
Zeneművészet Kollégiuma

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

A konferenciát szervezi:
KERÉKFFY MÁRTON

Programfüzet:
SCHMIDT ZSUZSANNA

Felelős kiadó:
A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság elnöke

<http://www.mzzt.hu>

Készült:
Budapest, 2021. október

A konferencia programja

Október 8. (péntek) 9:30–12:50

Elnök: PÉTERI JUDIT

Ismeretterjesztés ma

FARKAS ZOLTÁN: *Zenebeszéd*. A zenei ismeretterjesztés paradigmaváltása a Magyar Rádióban 2006–2015 között

SOLYMOSI TARI EMŐKE: „Cantare – incantare”. Háromszáz előadás százezer gyerekeknek a tízéves *Felfedezőúton*-sorozatban

RICHTER PÁL: Nyáresti kamarazenék Leányfalun 2001–2020

Kávészünet

DOBSZAY ÁGNES: LAUDATE PUERI DOMINUM! (Dicsérjétek ti szolgálai az Urat!). Az egyházzene megismertetése és megszerettetése

GILÁNYI GABRIELLA: Egy „párhuzam nélküli, sajátos képződmény”.

Az esztergomi notáció a köztudatban

CZAGÁNY ZSUZSA: Az ismeretterjesztés lehetőségei a töredékkutatásban

Október 8. (péntek) 14:00–17:20

Elnök: KIM KATALIN

Zenekritika a 18–19. században

GROSZ SÁRA AKSZA: Amikor a szerző kritizál: C. P. E. Bach és Charles Burney

SIMÉNY BEÁTA: Harminchárom év zenéje a 19. századi kolozsvári publicisztikában (1846–1879)

TÓTH EMESE: Görbetükör vagy jószándékú kioktatás? Ellinger József operanékes a korabeli sajtóban

Kávészünet

GUSZTIN RUDOLF: Fővárosi dalegyletek a korabeli sajtó tükrében (1843–1867)
BÉKÉSSY LILI VERONIKA: Kulturális „jogkiterjesztés” és nemzeti
indoktrináció. Koncerthirdetések az 1850-es évek pest-budai sajtójában
VIZINGER ZSOLT: „A quartett, e nem magyar műfaj” honosítási stratégiái és
a sajtó válasza a 19. század utolsó harmadában

Október 9. (szombat) 10:00–12:50

Elnök: DALOS ANNA

Zenekritika és zenei ismeretterjesztés a 20–21. században (1)

RÁKAI ZSUZSANNA: Misztériumvallás és evangélium

NAKAHARA YUSUKE: Veress Sándor I. szimfóniájának fogadtatása a japán
sajtó tükrében

SZABÓ BALÁZS: A magyar zene szolgálatában. Tóth Aladár pályakezdése

Kávészünet

V. SZŰCS IMOLA: Zenekritika az 1950-es években a Magyar Állami
Operaház sajtóarchívumának tükrében

ELENA MARIA ŐORBAN: Mitől olvasmányos a zenei közírás?
A László Ferenc-modell vizsgálata

Október 9. (szombat) 14:00–15:00

Elnök: MÁCSAI JÁNOS

Zenekritika és zenei ismeretterjesztés a 20–21. században (2)

BORONKAY ANTAL: Zenei könyvkiadásunk aranykora. In memoriam R. D.

MESTERHÁZI MÁTÉ: A *Fidelio* Kovalik Balázs rendezte operaházi
produkciójának kritikai visszhangja – avagy a magyar operakritika
nyomora

Október 9. (szombat) 15:30–16:30

Kerekasztal a zenekritikáról

Moderátor: MÁCSAI JÁNOS

Résztevők: KOVÁCS SÁNDOR, LÁSZLÓ FERENC, MOLNÁR SZABOLCS,
TOMPA ANDREA, ZSOLDOS DÁVID

Október 9. (szombat) 17:00–18:15

A Kroó György-díj és -plakett átadása és kamarazenei hangverseny

Közreműködik:

FARKAS KATALIN (hegedű)

SCHOLZ ANNA (gordonka)

KÉRY TAMÁS (zongora)

Műsor:

Gárdonyi Zoltán: 2. hegedű-zongoraszonáta

Dohnányi Ernő: b-moll szonáta gordonkára és zongorára, op. 8

A rendezvény csak szájat és orrot fedő maszkban látogatható!

Az előadások tartalma

BÉKÉSSY LILI VERONIKA

(BTK Zenetudományi Intézet)

Kulturális „jogkiterjesztés” és nemzeti indoktrináció. Koncerthirdetések az 1850-es évek pest-budai sajtójában

Az utóbbi évek kutatásai nyomán bebizonyosodott, hogy Pest-Buda zeneéletét az 1848/49-es forradalmat követő évtizedben nagyfokú aktivitás jellemezte. A vegyes társadalmi és nemzetiségi összetételű, növekvő számú fővárosi lakosság fokozottabb igényt formált a minőségi kulturális életre, amely az arisztokrata és vagyonos polgári réteget, a polgárosodó középosztályt és az 1850-es évektől egyre inkább az alsóbb társadalmi rétegeket is megszólította. Az újabb sajtó- és levéltári kutatások nyomán kirajzolódott, hogy a fővárosban csaknem minden nap sor került koncertekre, zenés színházi előadásokra, táncestekre, zenés összejövetelekre, de előfordultak zenés kirándulások, sétányhangversenyek és egyéb zenés rendezvények is.

A mindennapi zenei előadásokról a korabeli közönség feltehetően falragaszokon, plakátokon vagy a sajtón keresztül értesülhetett. A magyar és német nyelvű lapokban az egyes kulturális események azonban eltérő súlyozással jelentek meg vagy kimaradtak. Ennek okai között – a praktikus indokok mellett – a lapszerkesztők tudatos politikai szándékát gyaníthatjuk.

Előadásomban az 1857-es évre fókuszálva, a *Budapesti Hirlapot*, a *Hölgyfutárt* és a *Pesth-Ofner Lokalblatt und Landbotét* elemezve, kottás és levéltári források figyelembevételével mutatom be a lapok kultúrakommunikációs stratégiáit a „reunió” (zenés összejövetel) műfaján keresztül. Utóbbi koncertműfaj bizonyult a (zenés) színházi előadások mellett az egyik legnépszerűbbnek, amelynek eredeti célja – bécsi minta alapján – a minőségi zene szélesebb társadalmi rétegekhez való eljuttatása volt. Az említett lapokban megjelenő koncerthirdetések elemzése nem csak a mindennapi koncertélet működésére, de a zeneélet polgárosodási folyamataira és a nemzeti mozgalom hatásának mechanizmusára is rávilágít.

BORONKAY ANTAL

Zenei könyvkiadásunk aranykora. In memoriam R. D.

Az emlékezésre és a Zeneműkiadó közel négy évtizedes könyvtermésére támaszkodó előadás olyan korszakot elevenít fel, amely valószínűleg a belátható jövőben már nem ismétlődik meg. 1950-től 1990-ig mind mennyiségben, mind minőségben és műfaji sokszínűségben páratlan teljesítményt mutatott fel a Zeneműkiadó: nagyjából 870 címet jelentetett meg (utánnomásokot nem számolva), ami 22-es évi átlag, de a megjelent könyvek száma nem egyenletesen oszlott meg az évek között. Volt felfutás, fénykor és kényszerű hanyatlás is ez idő alatt.

Az előadó számba veszi a különböző műfajokat (ismeretterjesztés, zeneelmélet, zeneszerzői és korszakmonográfia, lexikon, népzene, jazz stb.), ugyanakkor felvázolja a kulturális és politikai környezetet, a zenetudományi oktatás nagyszerű eredményeit, és nem utolsó sorban bemutatja azt a szerkesztőségi műhelyt is, amely Révész Dorrit vezetésével ezt a korpuszt létrehozta. Az általa és a mellette felsorakozó zenetörténészek által megteremtett zenei könyvtár kulturális értéke a mai napig megkérdőjelezhetetlen.

CZAGÁNY ZSUZSA

(BTK Zenetudományi Intézet)

Az ismeretterjesztés lehetőségei a töredékkutatásban

A középkor zenetörténetével foglalkozó kutatók nincsenek könnyű helyzetben, ha munkájuk eredményeit nemcsak legszűkebb szakterületük, de a szélesebb közönség számára is láthatóvá szeretnék tenni. Másfelől a tudomány mai filozófiája, politikája és kommunikációja, az egyes tudományterületek működési stratégiái, logisztikája és paradigmái nemcsak megengedik, de egyenesen föl-kínálják azokat a lehetőségeket és eszközöket, amelyekkel körültekintően élve a legmagasabb elefántcsonttoronyból is kiléphetünk anélkül, hogy a szakmaiság földadására kényszerülnénk. Előadásomban e kiindulópontból mutatom be az MTA Lendület-programjának támogatásával 2019-ben alakult Digitális Zenei Fragmentológia Kutatócsoport munkáját és eddig elért eredményeit, érzékeltetve a klasszikus filológiai aprómunka közvetíthetőségének innovatív lehetőségeit és korlátait.

DOBSZAY ÁGNES

(Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Egyházzene Tanszék)

LAUDATE PUERI DOMINUM! (Dicsérjétek ti szolgái az Urat!).

Az egyházzene megismertetése és megszerettetése

Az egyházzene megismertetése, megszerettetése és népszerűsítése speciális feladat, hiszen ez a repertoár (mely az utóbbi évezredben keletkezett műzenei anyag mintegy felét alkotja), a szó legjobb értelmében vett „használati zene”. A művek döntő többsége az istentiszteleteket látja el az adott kor legértékesebb zenei nyelvét használó darabokkal, ugyanakkor az ismert vagy ismeretlen zeneszerző alkotói inspirációja mellett a liturgikus alkalom, az egyházi év rendjének, az istentisztelet rangjának figyelembevételével komponálja meg az oda illő zenét. A művek lelki és zenei tartalmának szoros összefüggésére ráébredteni a hallgatót sajátos feladatot jelent.

A Zeneakadémia Egyházzene Tanszéke évek óta feladatának tekinti az egyházzene effajta megismertetését gyerekekkel, fiatalokkal és minden érdeklődővel. Az évek során többféle „ismeretterjesztő” sorozatot tartottunk (többször az NKA támogatásával), melyekben különféle korosztályokat, különféle keretek között igyekeztünk bevezetni az egyházzene korszakaiba, a különböző felekezeti istentiszteletek és a liturgián kívüli vallásos zene világába. Tartottunk előadásokat, „mini”- és teljes liturgiákat alsó és felső tagozatos általános iskolásoknak, gimnazistáknak, konzisoknak, egyetemistáknak és felnőtteknek. Énekeltünk, orgonáltunk, játszottunk osztályteremben, tornateremben, díszteremben, kis templomban, nagy bazilikában Budapesten, vidéken, sőt az országhatáron túl is.

Előadásomban ezeknek a sorozatoknak a tapasztalatait, élményeit és tanulságait szeretném összegezni, valamint bemutatni a tanszék új terveit a sorozat folytatására.

FARKAS ZOLTÁN

Zenebeszéd. A zenei ismeretterjesztés paradigmaváltása a Magyar Rádióban 2006–2015 között

A Magyar Rádió jóformán létrejötté óta nagy szerepet játszott a hazai zenei ismeretterjesztésben. A kodályi alapokon felvirágzó hazai zeneoktatás rendszer-váltás utáni leépülése alapvetően változtatta meg a zenei ismeretterjesztés jellegét, módszereit, mozgásterét, hiszen célközönségeinek zenei műveltsége is változott. 2006 és 2010 között, Such György rádióelnöksége idején az adók profiltisztításának jegyében a zenei ismeretterjesztés a Bartók Rádióba szorult vissza. Olyan nagy hagyományú, emblematis musorok estek áldozatául ennek a folyamatnak, mint a *Ki nyer ma?*, és ekkor került a Kossuthról a Bartók adóra az *Új Zenei Újság* és *A hét zeneműve* (az utóbbi kevésbé később meg is szűnt). A Magyar Rádió akkori

elnöksége kifejezett gyanakvással szemlélte az edukatív szándékú műsorötleteket. Az előadás azt vizsgálja, hogy a megváltozott helyzetben milyen zenei ismeretterjesztő műsorok születtek Kroó György egykori kollégáinak és tanítványainak műhelyében, valamint részletesen beszámol a *Zenebeszéd* koncepciójáról, külföldi mintáiról, a zenei ismeretterjesztésben betöltött szerepéről és a műsorfolyam immár 12 éves történetének tapasztalatairól.

GILÁNYI GABRIELLA
(BTK Zenetudományi Intézet)

Egy „párhuzam nélküli, sajátos képződmény”. Az esztergomi notáció a köztudatban

Az *esztergomi notáció* a magyar zenetörténet első kottáírása, amelyet a középkori európai hangjelzésiskolák közül egyedülálló módon, több mint ötszáz évig tartottak használatban művelői. Megjelenése magyar származású kéziratra utal, hiszen csak hazai műhelyekben írták az általa jelölt neumaösszetételt: több forrás is említhető, melynek azonosításában kulcsszerepet játszott. A források arról tanúskodnak, hogy az esztergomi hangjegyírás az írásfejlődés csaknem minden stációját megérte. Regisztrálni lehet kialakulásának idején, a 14. századi Európa egyik legszebb kalligrafikus kódexnotációjaként, jegyzetelő gyorsírásként, később elemeire bontott gótikus hangjelzésként, majd retrospektív monodikus kottaként. Egyik változata a nyomtatásig is eljutott. Egyfelől érdemes ismét végigtekinteni, milyen funkciókban, variánsokban élte túl az évszázadokat, miért ragaszkodtak hozzá még a 18. században is, mi vezetett végleges kikopásához. Másfelől arra is kereshetünk választ, hogy a csaknem ötven éve (újra)felfedezett, tudományosan igazolt-értékelt, európai kontextusban is kivételes alkotásnak minősített – tehát egyöntetűen magas történeti-esztétikai-művészi színvonalúnak ítélt – hangjelzés, mint történeti örökség, miképp emelhető be a kulturális köztudatba. Hogyan kommunikálhatók elődeink kutatásai és saját eredményeink, hogyan vonhatjuk be „népszerűsítésébe” a legújabb technikai eszközöket, fórumokat.

GROSZ SÁRA AKSZA
(Gheorghe Dima Zeneakadémia, Kolozsvár)

Amikor a szerző kritizál: C. P. E. Bach és Charles Burney

A zeneszerző és a kritikus kölcsönhatásából születik a zenetörténet. Ezt a folyamatot a 18. század második felében, az irónia-önironia kettősségében vizsgáljuk. Carl Philipp Emanuel Bach leveleiben, a *Versuch über die wahre Art das Clavier zu Spielen* első kötetében (1753) még nyíltan, míg a *Petites Pièces pour le Clavecin* (1754–1757) szvitjében a *L’Aly Rupalich* (Wq. 117/27, H. 95; 1755) fedőnév alatt kritizál.

Bach álarcát Charles Burney leplezi le a *The Present State of Music in Germany, the Netherlands and United Provinces* (1773) és *A General History of Music* (1789) című kötetekben. Ez utóbbi írás III. könyvének bevezető értekezése az eszményi kritikus arcképét tárja elénk. Vajon milyen erények jellemzik őt? Bach *Önéletrajzá*ból (1772) ez is kiderül.

GUSZTIN RUDOLF

(BTK Zenetudományi Intézet)

Fővárosi dalegyletek a korabeli sajtó tükrében (1843–1867)

Az 1860 augusztusában megjelenő első, és sokáig egyedüli zenei folyóirat, a *Zenészet*i Lapok, melynek Ábrányi Kornél, a dalármozgalom egyik kulcsfigurája volt a főszerkesztője, elsőként vállalta magára hazánkban fő profilként a zenei ismeretterjesztést és zenekritikák publikálását. Így zenetörténeti és zeneelméleti tanulmányosorozatok mellett zenei események beszámolóját és zeneművek recenzióját is rendszeresen közölte lapjain. A zenei folyóirat mellett azonban más hazai sajtótermékek is rendszeresen foglalkoztak a magyarországi zeneéletről, köztük a hatvanas években felívelő dalármozgalommal. Hogyan mutatta be a sajtó a dalárdák működését? Miként formálta a sajtó a dalegyletek tevékenységéről alkotott képet, illetve az hogyan hatott vissza az egyletekre? Beszámolóiban kritikusán viszonyult-e a fellépésekhez, és ha igen, fellelhető-e egy közös narratíva, amelynek mentén bírálatot alkotott?

Előadásomban a fővárosi dalegyletek sajtóbeli megjelenését kívánom bemutatni első előfordulásától (1843) kezdve egészen 1867-ig, az Országos Magyar Dalárszövetség megalakulásának évéig. Egyfelől szeretném ismertetni, milyen jellegű írások jelentek meg, mivel ezek részletes vizsgálata által nem csupán az énekegyletekről kapunk pontosabb képet, hanem a korabeli zenekritikáról is. Másfelől szeretném ezeket az írásokat a dalármozgalom történeti kontextusába helyezni. Több esetben ezek a publicisztikák egyfajta irányvonalat jelöltek ki a dalárdák számára, így a zenekritikákban megjelenő nézet hatással lehetett a dalegyletek működésére, végső soron magára az országos mozgalomra is. Ugyanakkor egyre világosabb, hogy amit a mozgalom vezetői és a dalárdák a sajtón keresztül mondtak magukról és megfogalmaztak a kulturális nemzetépítés terén, más volt, mint ami a mindennapokban megvalósult. Mindemellett, a dalegyletek eseményein elhangzó művek kritikái kapcsán szépen kidomborodik, mit tartottak a tudósítók követendő ideának, amiből következtetéseket vonhatunk le a kor zenetörténeti és zeneesztétikai eszméjére vonatkozóan.

MESTERHÁZI MÁTÉ

A *Fidelio* Kovalik Balázs rendezte operaházi produkciójának kritikai visszhangja – avagy a magyar operakritika nyomora

2008 őszén a Magyar Állami Operaház akkor újonnan hivatalába lépő művészeti vezetése – Fischer Ádám és Kovalik Balázs – Beethoven *Fidelio*jával indította első szezonját. A produkció nemcsak kettejük ígéretes, bár utóbb sajnálatosan rövidre zárult együttműködésének kívánt programadó „nyitánya” lenni (és ez a zenei-műfaji metafora épp e mű esetében igazán nem légből kapott...), hanem a magyar zenés színjátszás történetében (sőt, talán az egyetemes magyar színháztörténetben) is mérföldkőnek mondható. Megítélésem szerint Katharina Wagner 2004-es *Lobengrin*-rendezése mellett éppen ez a *Fidelio* a rendszerváltás óta eltelt évtizedek legfontosabb magyar operaelőadása.

A produkció egyszerre váltotta ki a közönség feszült érdeklődését és ugyanakkor bizonyos – politikailag és esztétikailag konzervatívnak nevezhető – körök heves tiltakozását. Nem túlzás azt állítani, hogy a Fischer–Kovalik-féle vezetés rövid úton való eltávolításának, mely a 2010-es kormányváltás után következett be, épp ez az előadás adta meg az „eszmei” alapját...

Tizenhárom év távlatából, mai szemmel nézve szinte valószerűtlennek tűnik az a kritikai-zsurnalisztikai sokrétűség (pluralizmus), amely a produkciót kísérte. Előadásom ugyanakkor csak a – kritikus személye és/vagy a kritikai fórum súlya okán – legfontosabb véleményeket kívánja értékelni. Ezek a *Muzsikában*, az *Új Zenei Újságban*, a *Népszabadságban*, a *Magyar Nemzetben* és a *Magyar Narancsban* láttak napvilágot.

Vizsgálódásom három fő szempont köré csoportosul:

- a zenei és a színpadi teljesítmény értékelésének viszonya
- a rendezés vallási szimbólumainak értelmezése
- az előadás szívárvány-szimbólumának értelmezése

A fenti kritikák és szempontok összevetéséből valószínűleg arra a következtetésre fogok jutni, hogy még az előadás (létrehozói) iránt jóindulatú és megértő vélemények sem vették észre a produkció legfontosabb újítását: hogy tudniillik a rendező nem csupán a művet állította színpadra, hanem az abban foglalt humánus tartalomhoz való viszonyunkat is.

NAKAHARA YUSUKE

(BTK Zenetudományi Intézet)

Veress Sándor I. szimfóniájának fogadtatása a japán sajtó tükrében

A zenetudományi diskurzusban fontos szerepet játszhat a mű korabeli recepciójának értékelése. Bár nem mindig várható el, hogy az adott kritikus tökéletesen értsen az általa megítélt zenéhez (illetve annak a stílusához), a korabeli kritikák néha lényeges információt adnak arról, hogy a közönség hogyan értékelte

a darabot, és a mű hogyan illeszkedett be a hangversenykultúrába. Ebből a szempontból egyedi példának tekinthető Veress Sándor I. szimfóniája.

A mű bemutatójának körülménye eléggé különleges: a szimfónia a japán császárság fennállása 2600. évfordulójának megünneplésére készült, egy (legalábbis a fennmaradt dokumentumokból következtetve) nagy összegű honoráriummal járó megrendelésre. Az ünnepségek keretében, 1940 decemberében nemcsak többször került pódiumra, hanem ugyanabban az évben a rádióban is előadták és lemezre is rögzítették. Az ünnepélyes alkalomnak köszönhetően az előadásokról számtalan kritika jelent meg; de mivel ezen alkalomból olyan jelentős európai zeneszerzők által írt művek is elhangzottak, mint amilyen Richard Strauss, Ildebrando Pizzetti és Jacques Ibert volt, a fiatal Veress műve közvetlen összehasonlításba került a nála jóval idősebb és már nemzetközileg elismert zeneszerzők műveivel. Tény, hogy Veress műve bizonyos fokú elismerést nyert.

Am a japán fogadtatás eltorzultan jutott el Magyarországra, azt a hatást keltve, mintha a japán közönség egyfajta japán-magyar zenei rokonságot ismert volna fel a műben, és ezért a szimfóniát a másik három európai mester alkotásánál magasabbra értékelték volna. Ez az értékelés, bár továbbhagyományozódott, a korabeli dokumentumok alapján nem igazolható. Az előadásomban igyekszem feltárni az eddig ismeretlen tényeket, és kísérletet teszek annak kiderítésére, hogy milyen „rejtett” tényezők befolyásolhatták Veress szimfóniájának kritikai visszhangját.

RÁKAI ZSUZSANNA

Misztériumvallás és evangélium

„Manapság a kritikusok egy olyan misztériumvallás hívei, melynek nincs evangéliuma. Beavatottak, akik csak egymás között tudnak eszmét cserélni vagy civakodni” – írta *A kritika anatómiája* című könyvének előszavában Northrop Frye. Állítását egy olyan gondolatmenet frappáns összefoglalásaként fogalmazta meg, amelyben az arra a kérdésre adható válaszokon vezette végig olvasóját, miért nem képes a kritika önálló módszertannal rendelkező, koherens szakterületként működni, miért befolyásolják az értékítéletet a művészi produktumhoz szorosan nem tartozó történelmi vagy filozófiai megfontolások, illetve általában véve miért kelt olyan megfoghatatlan benyomást kritika és kritikus, kritika és művész, kritika és olvasó viszonya, mint a tengeri élőlényeké és élőhelyüké: miért mozognak maguk a kritikusok is úgy a kritika területén, mint a polip, amelynek számára a korallsziget egészében véve láthatatlan.

Mivel a kritika nem határozható meg kizárólagosan szaktudományként, lévén a társadalmon belüli kulturális kommunikáció eleme, szükséges, hogy a recepció-történeti érdeklődés figyelembe vegye és a kritika eszköztárának részeként, pontosabban az értékítéletet befolyásoló funkcióját felismerve kezelje a kritikának

azon elemeit, amelyek sokkal kevésbé szólnak magáról a művészi produktumról, mint arról a közegről, amely az alkotást kultúra és társadalom folytonos párbeszédében körülveszi.

A 20. század első felében e diskurzus legfontosabb célja Magyarországon a nemzetállami álmok és a modern társadalom változó kulturális színterei, önéleírásai közé szorult művészet lehetséges kritikai értelmezése volt, s ahogyan arra korábbi írásaimban rámutattam, a politika jelentős befolyást gyakorolt a kulturális élet szereplőire annak érdekében, hogy a társadalom kulturális öndefinícióját befolyásolja. Jelen előadásomban ezt a témát szeretném részletesebben kifejteni, kitérve a kérdés szociológiai, illetve kultusz történeti vonatkozásaira is.

RICHTER PÁL

(BTK Zenetudományi Intézet)

Nyáresti kamarazenék Leányfalun 2001–2020

A zenei ismeretterjesztés fontos eszköze lehet a műismertetéssel és szakavatott műsorvezetéssel szervezett koncert olyan környezetben, amelyből viszonylag kevesen jutnak el rendszeresen nagy koncerttermi előadásokra. 2001 óta tartanak klasszikus zenei hangversenyeket Leányfalun az újonnan épült, kitűnő akusztikájú református templomban. Májustól szeptemberig öt alkalommal telik meg a templom zeneszerető és a zene iránt érdeklődő lelkes hallgatókkal, olyanokkal, akik nyáron örülnek, hogy magas színvonalú zenei élményért nem kell Budapestre utazniuk, s olyanokkal, akik talán soha nem részesültek ilyen élményben, vagy nem rendszeres koncertlátogatók, és nagy hangversenytermekbe is csak ritkán jutnak el. Mindezt ingyenesen, de adományt kizárólag csak helyi, a települést és az egyházközséget szolgáló célokra elfogadva. A sorozat 20 esztendő s időtávlata már elegendő, hogy áttekintsük, milyen szintre juthat el helyi kezdeményezéssel Budapest vonzáskörzetében a legközvetlenebb értelemben vett zenei ismeretterjesztés, milyen célkitűzések mentén szervezik a koncertek műsorát, kéri fel az előadókat és hogyan biztosítják évről-évre a rendezvény anyagi hátterét.

SIMÉNY BEÁTA

(Gheorghe Dima Zeneakadémia, Kolozsvár)

Harminchárom év zenéje a 19. századi kolozsvári publicisztikában (1846–1879)

A sajtófeltárássra választott időszakot az 1846 telén és 1879 tavaszán megrendezett Liszt-hangversenyek foglalják keretbe. 1879 őszén újabb rendkívüli hírről tudósít a kolozsvári krónika: Joseph Joachim és Johannes Brahms vendégszereléséről. Az egész várost megmozgató események referenciáinak összehasonlítása rávilágít a helyi lapok – *Erdélyi Híradó* (1827–1848), *Múlt és Jelen* (1841–1848), *Vasárnapi*

Újság (1834–1848), *Kolozsvári Közöny* (1853–1873) – zeneírási gyakorlatára, igényére és fejlődésére. A kiegyezés évében induló *Magyar Polgár* (1867–1904) korának legolvasottabb vidéki lapja, amely 1872-től „Irodalom és művészet” rovattal bővül. A nevelő jellegű zenetörténeti tárcacikkek, hangversenykritikák és kommentárok rendszeres megjelenésében a város értelmisége és a lap színikritikai rovatának szerzői vállaltak részt, többek közt Papp Miklós, Herman Ottó és Salamon Antal. A műkedvelők beszámolóí és Brassai Sámuel szakmai igényű zenekritikái együttesen tükrözik a kor ízlését, befogadásélményét, illetve a nemzeti nyelvi és zene kérdéseit.

SOLYMOSI TARI EMÓKE

(Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Magyar Művészeti Akadémia)

„Cantare – incantare”. Háromszáz előadás százezer gyereknek a tízéves *Felfedezőúton*-sorozatban

Az agy kutatás eredményei szerint a közoktatásban a művészeti nevelésnek kellene prioritást élveznie egészen 18 éves korig, mivel ebben az életszakaszban van a „belső világ” gazdagításának ideje (Freund Tamás). „Sokszor egyetlen élmény egész életre megnyitja a fiatal lelket a zenének. Ezt az élményt nem lehet a véletlenre bízni: ezt megszerezni az iskola kötelessége” (Kodály). Ma azonban az iskola csak ritkán tölti be e feladatát.

Az elmúlt negyedszázadban összesen 600 hangversenyt, összművészeti előadást szerkesztettem és vezettem Záborszky Kálmán felkérésére. Az egyedi arculatú programok két sorozatba rendeződnek: az 1997-ben indított *Pastorale* családoknak szól, jelenlegi helyszíne a Pesti Vigadó díszterme. Eddig több mint 250 előadást tartottunk, 5 éve minden programunkat közvetíti az M5 és a Duna World televízió.

Tapasztalatainknak köszönhetően 2011-től, *Felfedezőúton* címmel egy új sorozatot is elindítottunk. Zuglóban, a Szent István Filharmonikusok koncerttermében évente egyszer nyújtunk művészeti programot a kerület gyerekeinek, iskolaidőben, szervezeten, térítésmentesen, szociokulturális háttérüktől függetlenül. Az életkori sajátosságoknak megfelelően más programot adunk az 5-től 10 éveseknek (tavasszal) és mást a 10-től 18 éveseknek (ősszel). Így évente összesen 11-12 ezer gyerek kap egy-egy olyan, adott tematika köré rendezett, minden apró részletében kidolgozott előadást, amelynek gerincét a szimfonikus zenekari produkció adja, de azt mindig kiegészíti a tánc és más társművészetek. A sorozatot magas művészi minőség, élményközpontúság, komplexitás, változatoság, feszes szerkesztés jellemzi. A sorozat kezdete óta több mint 300 előadást tartottunk, kb. százezer fős diákközönségnek. Az igényes művészeti program rendkívül pozitív fogadtatásra lelt a diákok, tanárok és szakemberek körében. Gyakorlati tapasztalatokon alapuló előadásomban e sorozat egyedi sajátosságait, főként szerkesztési elveit szeretném bemutatni.

ELENA MARIA ŞORBAN

(Gheorghe Dima Zeneakadémia, Kolozsvár; Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Mitől olvasmányos a zenei közírás? A László Ferenc-modell vizsgálata

László Ferenc (1937–2010) kolozsvári zenetudós és zenekritikus majdnem fél évszázadon át, 1961-től haláláig gyakorolta a zenei közírást – több mint 2000 cikket publikált magyar, román, német nyelven Romániában és Magyarországon.

Egyik saját maga által kifejezett minőségi kulcsfogalom az olvasmányosság. Ezt a fogalmat igyekszem meghatározni cikkei vizsgálatával.

Az olvasmányosság feltételeit az alábbi kérdések válaszai szerint határozom meg: *kinek* és *miért* írunk a zenéről. Ezekhez igazodik az, hogy *hogyan*.

E kérdések vizsgálatát László Ferenc 1987-ben az *Ifjúmunkás*, illetve az *A Hét* hetilapokban megjelent zenei közírásai alapján kíséreltem meg. Ez volt az 50 éves zenetudós egyik legtermékenyebb éve a publicisztika terén: a Zenetudományi Intézetben szerkesztett posztumusz műjegyzéke 108 cikket számlál, amelyet *A Hét*, *Ifjúmunkás*, *Utunk*, *Korunk* és a román nyelvű *Steaua* folyóiratokban jelentek meg.

A vizsgálat következtetései azt mutatják, hogy a fiatal, alakuló *Ifjúmunkás* olvasóihoz László Ferenc tömören és frappánsan szól, ami már az írások címadásában is látszik; az *Utunk*-ban az érett értelmiségieknek az elmélyülést ajánlja.

Hogy *miért* fontos a zenei közírás? Azért, hogy a zene – Bach szavait idézve – „Isten dicsőségére és a szellem felüdítésére” szolgálhasson. E céloknak teljesen megfelel László Ferenc példaképe, amelynek a mai szekuláris posztmodern világunkban is irányértéke van.

SZABÓ BALÁZS

(Széchenyi István Egyetem, Művészeti Kar, Győr)

A magyar zene szolgálatában. Tóth Aladár pályakezdése

A 20. század első felének legkiemelkedőbb zenekritikusa, Tóth Aladár pályája szülővárosában, Székesfehérváron indult: 1919-ben itt jelentek meg első zenei tárgyú cikkei *Az Eszme* című lapban. A Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár archívuma megőrizte a mindössze két megjelent számig jutott újság fennmaradt példányait, bennük a huszonegy esztendő fiatalember két tanulmányával. Az előadás röviden bemutatja a teljes terjedelmükben mindmáig nem publikált szövegeket, majd a „Magyar zene” című esszét Tóth Aladár későbbi írásaival, elsősorban 1940-ben készült nagy Liszt-dolgozatával párhuzamba állítva az életmű néhány fontos alap gondolatára hívja fel a figyelmet.

TÓTH EMESE

(BTK Zenetudományi Intézet)

Görbetükör vagy jószándékú kioktatás? Ellinger József operaénekes a korabeli sajtóban

A Nemzeti Színház egyik vezető szólistájaként kiemelt, hangereje okán hol pozitív, hol negatív színben feltüntetett Ellinger József (1820–1891) gazdag életpályája során énekelt Erkel-, Meyerbeer- és Wagner-operákban. A színészi képességeinek látszólagos egyoldalúsága és nem titkolt anyagiassága miatt szinte teljes nevétség tárgyává vált tenoristáról írt recenziók hol az egyik legmegbízhatóbb énekes, hol a saját eszközeihez szinte parodisztikusan ragaszkodó, allűröktől sem mentes művész alakját rajzolják meg. Hangfelvételek híján a korabeli, nyomtatásban megjelent narratívára támaszkodhatunk, amelynek támogató és elítélő hangnemben megírt beszámolóit több tanulással szolgálunk az előadóról, az előadás körülményeiről és a kritikusokról egyaránt. Előadásomban a Nemzeti Színház előadásainak sajtókritikái alapján igyekszem felvázolni Ellinger József énekesi portréját, miközben két további kérdésre keresem a választ: meghallja-e az előadó a jószándékú figyelmeztetést, és hová pozicionálja magát a korabeli zeneirő?

V. SZŰCS IMOLA

Zenekritika az 1950-es években a Magyar Állami Operaház sajtóarchívumának tükrében

Az 1950-es évek magyar zenekultúrájával foglalkozó szakirodalomban időről-időre visszatérő motívum a kritikairás problémássá válása. Bár ezek a beszámolók sok tekintetben egybevágóak, helyenként mégis találhatóak ellentmondások közöttük. A kritika felülről szándékolt elhallgattatásáról, a zeneélet szereplői részéről „minőségi közöny”-ről, illetve az önreflexióról való lemondásról éppúgy olvashatunk, mint a kritikáról szóló élénk vitákról és a kritika felélesztését követelő felszólalásokról. Jelen előadás ezen ellentmondások feloldását kísérel meg az ötvenes évek zenekritikai helyzetének mélyebb vizsgálatával. Ehhez a munkához a szakirodalmon kívül az Operaház archívumának a korszakot illető sajtókritika-könyvei szolgálnak alapul. A téma nagyságára tekintettel és az összehasonlíthatóság kedvéért a vizsgálódás tárgya az 1948-tól 1957-ig terjedő évtized. A kritikátár vizsgálatokor minden esztendő 10. hónapját veszem alapul, bemutató és elemző az intézményről és annak előadásairól megjelent cikkek és kritikák számbeli és tartalmi változásait. Az így nyert adatokat a történelmi eseményekkel, a korszak zeneéletének ismert, vonatkozó dokumentumaival és a szakirodalmi adatokkal párhuzamba állítva keresem a válaszokat az 1950-es évekbeli zenekritika valós helyzetére.

VIZINGER ZSOLT

(BTK Zenetudományi Intézet)

„A quartett, e nem magyar műfaj” honosítási stratégiái és a sajtó válasza a 19. század utolsó harmadában

Előadásomban arra a kérdésre keresek válaszokat, hogy a 19. századi magyar szerzők kamarazenei alkotásairól szóló kritikákban miért figyelhető meg jelentős – alkalomadtán polémiáig fajuló – véleménykülönbség arról, hogy kell-e magyarosnak lennie egy adott műnek, és ha igen, akkor pontosan miként.

A magyar zeneszerzők művei között a zenekari, színpadi és szólóhangszeres műfajokhoz képest a kamarazene a 19. század első felében elhanyagolható mértékben képviseltette magát. Bár az 1830-as években a Nemzeti Casinóban rendezett „Hangászati mulatságok”-on éveken át rendszeresen fellépett a Táborszky vonósnégyes, Merkl József, Thern Károly vagy Mosonyi Mihály kamaraműveinek előadása ritkaságszámba ment. Néhány évtizeddel később, a század utolsó harmadában azonban a fellendülő kamarazenei életnek és a felsőfokú zeneszerzés-oktatás megindulásának köszönhetően a Zeneakadémiáról kikerült Volkmann-növendékek tollából számtalan új vonósnégyes, trió és más többtétéles kamaramű született.

Kritikai diskurzus is csak ekkor kezdődhetett meg a kamarazenei műfajokról, ezért talán nem meglepő, hogy még a századforduló környékén is tartotta magát az a vélemény, miszerint a kamarazene csakis „kozmpolita” lehet (azaz német, hiszen francia, olasz vagy orosz kamaraművet igen ritkán játszottak).

Kísérletet teszek arra, hogy a korszak néhány vonósnégyesét (pl. Mosonyi, Beliczay Gyula, Aggházy Károly, Major J. Gyula alkotásait) a róluk szóló kritikák mellé helyezzem. Mit hallhattak magyarosnak, mit tekintettek a kritikusok követendő vagy épp elvetendő megoldásnak?

Jegyzetek

